

ВПЛИВ ВІЙНИ НА КОНСОЛІДАЦІЮ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ ТА ЗМІНУ ЦІННОСТЕЙ

Боднар А. М., Олійник Л. В.

ВСТУП

Національна ідентичність є основою існування будь-якої держави, визначаючи її культурну самобутність, історичну спадщину та суспільні орієнтири. Формування ідентичності відбувається під впливом історичних подій, політичних змін і соціокультурних трансформацій. Війна, як один із найглибших потрясінь, не лише випробовує суспільство, а й змушує його переосмислювати власні цінності, посилювати національну згуртованість та формувати нові суспільні пріоритети.

Російсько-українська війна, що триває з 2014 року та набула повномасштабного характеру у 2022 році, стала переломним моментом у процесі консолідації української нації. Вона активізувала процеси самоідентифікації, підсилила суспільну згуртованість і підвищила усвідомлення важливості мови, культури та історичної спадщини. Водночас війна поставила перед українським суспільством складні виклики, зокрема необхідність перегляду традиційних цінностей, консолідації політичних і громадських еліт та формування єдиного бачення майбутнього держави.

Це дослідження присвячене аналізу впливу війни на трансформацію національної ідентичності та колективної пам'яті українців. Розглядаються зміни в суспільних настроях, роль історичних наративів, освіти та культури у зміцненні національної свідомості. Особлива увага приділяється механізмам підтримки єдності суспільства та виробленню стратегій розвитку України як незалежної європейської держави в умовах сучасних викликів.

1. Трансформація культурної ідентичності під впливом війни

У процесі визначення ідентичності важливо враховувати рівень спільного буття людей, який не завжди відображається у формалізованих інституціях. Це ускладнює інтерпретацію самого поняття ідентичності, особливо коли йдеться про громадсько-політичну ідентичність – фундамент політично згуртованої нації¹.

¹ Мельник, Л. М., & Грек, І. М. Трансформація цінностей під час російсько-української війни. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/8608/1/Transformatsiia.pdf>.

Попри весь трагізм сучасних подій, російсько-українська війна стала ключовим фактором у процесі формування української ідентичності, що, своєю чергою, зумовило перегляд ієрархії цінностей у суспільстві.

Глибокий психолого-емоційний стрес та біль, спричинені безпідставною агресією з боку сусідньої держави, об'єднали суспільство у прагненні до солідарності та єдності. Це стосувалося не лише пересічних громадян, а й навіть колишніх політичних опонентів, змушуючи багатьох переосмислити власні цінності та переглянути попередні світоглядні орієнтири.

Формування національної ідентичності та трансформація традиційних цінностей – це динамічний процес, що змінюється під впливом історичних обставин, соціокультурних чинників та інших суспільних факторів.²

З 2014 року російсько-українська війна стала не лише визначальним чинником політичного та економічного життя України, а й суттєво вплинула на ціннісні орієнтири її громадян. Повномасштабне вторгнення Росії призвело до значного зростання патріотизму та національної свідомості серед українців, посилюючи суспільне усвідомлення необхідності захисту держави від зовнішньої загрози. Переважна більшість громадян підтримують ідею опору російській агресії та висловлюють готовність до активної боротьби за незалежність країни.³

Війна змінює сприйняття власної ролі у світі та місця України в сучасному геополітичному контексті. Водночас вона може спричиняти кризу цінностей і загострювати суспільну дисгармонію. Під впливом стресових ситуацій і воєнних травм трансформуються моральні та етичні уявлення, переглядаються соціальні норми та змінюється ставлення до різних суспільних груп.⁴

До початку війни українське суспільство характеризувалося відносно низькими показниками народжуваності та смертності. Однак військовий конфлікт спричинив суттєвий гендерний дисбаланс, що становить серйозний виклик для повоєнного відновлення країни та формування сімей. Зокрема, значне скорочення чоловічого населення може

² Судин, Д. Як війна вплинула на нашу ідентичність, пам'ять та цінності. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://tyzhden.ua/iak-vijna-vplynula-na-nashu-identychnist-pam-iat-ta-tsinnosti>.

³ Філіпчук, Г. *Національна ідентичність: культурно-освітній вимір: монографія*. Чернівці: Друк Арт, 2016. -304 с.

⁴ Замрозевич, С. Р. Особливості формування національно-культурної особистості. *Проблеми ідентичності культурної спадщини України в умовах російсько-української війни та у повоєнний період*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Україна, Київ, 25 травня 2023 року / За загальною редакцією Стадника М. М. Відповідальний редактор: Ятченко В. Ф.; організаційний секретар: Сцібан О. Є. Київ: НДІУ, 2023. С. 100-102.

уповільнити демографічне зростання та негативно позначитися на соціальній стабільності в довгостроковій перспективі.

З морально-етичного погляду війна може вважатися виправданою лише тоді, коли її метою є захист фундаментальних прав, свобод і цінностей. Підтримка суспільством цілей війни сприяє зміцненню довіри до влади та консолідації нації. Водночас агресивна війна, заснована на імперіалістичних амбіціях, нерідко отримує виправдання серед громадян держави-агресора, що ускладнює міжнародне засудження та спротив їй.⁵

Зі сторони українського суспільства, яке стало жертвою війни, спостерігається зростання довіри до влади, а також посилення патріотичних настроїв і відчуття відповідальності за майбутнє країни. Громадяни демонструють єдність із державними інституціями та активно підтримують зусилля військових у захисті України. Незламний український дух проявляється у глибокій вірі в незалежність країни та готовності її відстоювати.

Велич української нації знаходить відображення у взаємній підтримці та допомозі під час найважчих випробувань. Солідарність українців виявляється не лише у спільному спротиві зовнішній агресії, а й у турботі про співвітчизників. Це виражається через активну участь у волонтерських та благодійних ініціативах, допомогу внутрішньо переміщеним особам і підтримку родин військових, які залишилися на передовій. Саме це є справжнім фундаментом незламного духу української нації.⁶

Українське суспільство постає перед викликом відродження культури, традицій і збереження історичної пам'яті в повоєнний період. Водночас українська еліта досі не дійшла консенсусу щодо майбутнього держави, зосереджуючись на суперечках про минуле. Це сприяє формуванню нових історичних міфів і водночас посилює відчуття відчуженості серед частини громадян у контексті європейської інтеграції.

Переосмислення історичного наративу є необхідним кроком для формування зрілої національної свідомості. Україна не повинна розглядатися лише крізь призму поневірян і залежності від інших держав. Важливо відмовитися від стереотипного образу країни як виключно жертви, позбавленої національної гідності, адже такий підхід може гальмувати суспільний розвиток.

⁵ Судин, Д. Як війна вплинула на нашу ідентичність, пам'ять та цінності. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://tyzhden.ua/iak-vijna-vplynula-na-nashu-identychnist-pam-iat-ta-tsinnosti>.

⁶ Судин, Д. Як війна вплинула на нашу ідентичність, пам'ять та цінності. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://tyzhden.ua/iak-vijna-vplynula-na-nashu-identychnist-pam-iat-ta-tsinnosti>

Молоде покоління має сприймати історію своєї держави не лише як низку трагедій, а як джерело сили, героїзму та національних досягнень. Виховання почуття гордості за свою країну повинно базуватися на прикладах видатних постатей та історичних перемог, що сприятиме утвердженню позитивного національного наративу.

Водночас важливо пам'ятати про трагічні сторінки минулого, але сприймати їх не як тягар, а як цінний урок, що допомагає запобігати міжкультурним, міжетнічним і міжрелігійним конфліктам. Збереження історичної пам'яті, розвиток толерантності та співчуття мають стати невід'ємною частиною патріотичного виховання й формування національної гідності.⁷

2. Самоідентифікація українців у часи війни: від випробувань до нового «Ми»

У грудні 2022 року в Україні було ухвалено Закон «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». Хоча цей нормативний акт із часом може потребувати доопрацювання, він став важливим кроком у напрямку зміцнення національної свідомості. Розвиток розуміння національної та громадянської ідентичності є ключовим завданням для українського суспільства, особливо в умовах війни.

Наприкінці грудня 2023 року Кабінет Міністрів України затвердив стратегію, яка деталізує та впроваджує цей закон у вигляді чіткої логіки послідовних дій. До повномасштабного вторгнення в Україні не існувало подібного законодавчого механізму, що підкреслює його актуальність у сучасних умовах.

Упродовж років незалежності в Україні зберігалися значні регіональні, мовні та вікові відмінності у сприйнятті громадянами історичного минулого, національних інтересів та майбутнього розвитку країни. Колективна ідентичність українців довгий час залишалася розмитою та багатогранною. Це було спричинено тим, що процес узгодження спільних цінностей, орієнтирів, переконань і цілей наштовхувався на негативний інформаційний вплив, який спотворював трактування національно-визвольної боротьби українського народу.

Викладання історії України традиційно зосереджувалося на змалюванні постійних труднощів, злиднів простого народу та довготривалої бездержавності. Такий підхід формував у суспільній свідомості образ історичного минулого як низки випробувань і втрат, що

⁷ Замрозевич, С. Р. Особливості формування національно-культурної особистості. *Проблеми ідентичності культурної спадщини України в умовах російсько-української війни та у повоєнний період*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Україна, Київ, 25 травня 2023 року / За загальною редакцією Стадника М. М. Відповідальний редактор: Ятченко В. Ф.; організаційний секретар: Сцібан О. Є. Київ: НДІУ, 2023. С. 100-102.

ускладнювало усвідомлення послідовної боротьби українців за власну державність.

У суспільстві довгий час існував глибоко вкорінений комплекс меншовартості, коли з покоління в покоління передавався образ історичних невдач, пов'язаних зі спробами створення сталої української державності. Значну роль у цьому відігравала тривала інтеграція місцевих еліт у чужі державні структури. Для багатьох українців соціальне піднесення найчастіше асоціювалося з прийняттям норм, цінностей і культури цих держав, тоді як відданість власній українській ідентичності нерідко вважалася небажаною або навіть небезпечною.

Після проголошення незалежності залишковий вплив цих історичних механізмів продовжував формувати колективну свідомість. Глибоко вкорінені стереотипи про близькість до росіян і Росії заважали частині суспільства чітко усвідомити й виразити власну українську ідентичність.

Різка зміна у сприйнятті «Інших» та повсякденних практик, викликана російською агресією у 2014 році, суттєво вплинула на масову свідомість українців. Відтоді прагнення до європейської інтеграції стало більш чітким і усвідомленим. А після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року процес формування національної єдності значно прискорився, оскільки російська політика відкритого заперечення існування України та її народу стала очевидною для всіх.

Попри тяжкі випробування, соціологічні дослідження фіксують феномен морального піднесення та зростання громадянської зрілості українців. Ці зміни супроводжуються поступовим стиранням регіональних відмінностей у поглядах на історію та геополітичний вибір. Одним із ключових маркерів цих трансформацій став свідомий перехід дедалі більшої кількості громадян на українську мову як символ ідентичності та опору окупації.

В сучасних реаліях питання мови в Україні набуло особливого значення, адже вона є ключовим елементом національної ідентичності. Мовне різноманіття з одного боку відображає культурну багатогранність країни та сприяє більш відкритому сприйняттю національної ідентичності. Проте, з іншого боку, утвердження української мови як державної є надзвичайно важливим для всіх аспектів суспільного життя, особливо в періоди війни, коли мова виступає потужним інструментом для об'єднання нації та зміцнення національної свідомості.⁸

Передача традицій і звичаїв відіграє важливу роль у формуванні національної ідентичності. Україна має значний потенціал для збереження та популяризації своєї культурної спадщини завдяки різноманітним ініціативам – від святкування традиційних подій до пропагування національного вбрання. Одночасно важливо враховувати

⁸ Тарасенко, В. О. *Українська національна ідентичність: історичний контекст і сучасні виклики*. Київ: Видавництво «Інститут історії України». 2019. 280 с.

динамічні зміни сучасного світу та підтримувати інтеграцію української культури в глобальний контекст.⁹

Важливо також враховувати розбіжності у сприйнятті національної ідентичності між різними поколіннями. Для зміцнення суспільної єдності Україна може впроваджувати стратегії, що сприятимуть залученню представників усіх поколінь у створенні спільного національного наративу.

Ключову роль у цьому процесі відіграє освіта, яка є фундаментом національної самосвідомості. Вклад у освітні програми, які поглиблюють розуміння сторії, культури та мови, є важливим чинником формуванні міцної національної ідентичності.

Розуміння багатомірності національної ідентичності та вміння пристосовуватися до змін сучасного світу прокладають шлях до створення суспільства, в якому пануватимуть взаємоповага, самобутність і культурне різноманіття. Прагнення до єдності та колективної ідентичності є невід'ємною частиною нашої природи, яке проникає в усі аспекти соціального життя.¹⁰ Після перемоги України над Росією це відчуття національної єдності набуде нового, сильного імпульсу, що стане основою для подальшого розвитку нації.

Передусім важливо зрозуміти, чому наша національна самобутність завжди була відмінною від російської. Корінь цієї відмінності полягає в цивілізаційних особливостях політичних традицій обох народів. Ще в ранньому Середньовіччі в державах католицької Європи вперше відбулося фундаментальне розділення влади на духовну та світську (Папа Римський і король). Це ослабило сакральний характер влади і стало основою для подальшого розподілу влади на законодавчу, виконавчу та судову в епоху Просвітництва, що стало вирішальним чинником у формуванні демократичних інститутів у Західній цивілізації. На території України в Середньовіччі також відбувалося розмежування між релігійною та світською владою, але його характер мав певні відмінності через специфіку політичних і соціальних умов. Більше того, на території України існувала релігійна багатогранність, оскільки, окрім православ'я, широко практикувались римо-католицизм, греко-католицизм, протестантизм та іудаїзм. В таких умовах відносини з державою мали утилітарний характер, подібно до Західної Європи, де підтримка влади залежала від її здатності гарантувати безпеку та права громадян. Одночасно на землях Речі Посполитої сформувались важливі механізми обмеження абсолютної влади, що базувались на договорі між правителем і підданими, включали взаємні присяги. Хоча цей процес не

⁹ Резнік, О. Ставлення українців до влади під час повномасштабної війни. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dif.org.ua/article/stavlennya-ukraintsiv-do-vladi-pid-chas-povnomasshtabnoi-viyni>.

¹⁰ Пірко, О. М. *Війна та національна ідентичність: соціокультурні трансформації українців*. Львів: Видавництво «Літопис», 2021. 360 с.

призвів до стабільної державності, він сприяв формуванню унікальної політичної культури українців. Невдоволення владою сприяло розвитку політичної культури, що ґрунтується на гідності та свободі кожної людини.

Водночас у Московії утвердилася ординська традиція, за якої світська та релігійна влада злилися в єдину самодержавну структуру. Це стало основою для формування політичної культури сучасної Росії, де сакральність влади має глибоке значення. Такий підхід значно вплинув на колективну ідентичність росіян, і саме він став основою для соціальної консолідації. Однак, коли влада втрачає свій сакральний статус, це призводить до руйнування колективної ідентичності, що викликає соціальні та політичні потрясіння, часто призводячи до смуту.

Саме тому Росія припустилася серйозної помилки у своїх розрахунках при вторгненні в Україну. Кремль сподівався, що з ослабленням популярності центральної влади українці не чинитимуть опір, адже, спираючись на своє сприйняття, вони вважали, що українці будуть розгубленими й дезорієнтованими. Однак традиційна відстороненість від влади, яка історично існувала в Україні, дозволила військовим та цивільним не чекати вказівок від влади, а діяти самостійно з перших днів війни. Російське керівництво повірило в свою пропаганду, що українців зустрінуть з квітами, не врахувавши соціологічні дослідження останніх років, які були доступні всім. Ще до повномасштабного вторгнення було чітко видно зростання показників громадянської свідомості, проєвропейських і пронаївських настроїв, які стали ключовими у протистоянні спробам поневолення та силового переорієнтування України.

Вже в перші дні війни, згідно з результатами опитувань громадської думки, українці були впевнені у своїй перемозі. Подальші дослідження показали, що, незважаючи на труднощі, з якими стикалася армія на сході, віра українців у перемогу над Російською Федерацією залишається незмінною. Це явище також підтверджується даними дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва.¹¹ Абсолютна більшість мешканців Західної та Центральної України впевнені у перемозі.

Важливим є те, що віра у перемогу охопила всі соціально-демографічні групи, без суттєвих відмінностей за віком, рівнем освіти чи матеріальним становищем.¹² Відсутність таких відмінностей свідчить

¹¹ Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва День Незалежності України: цінність держави, згуртованість та волонтерство під час війни. Загальнонаціональне опитування проведено з 8 по 15 серпня 2024 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://dif.org.ua/article/svoboda-bezpeka-dostatok-dumka-ukraintsiv-pid-chas-viyni?utm_source=chatgpt.com

¹² Піркало, О. М. *Війна та національна ідентичність: соціокультурні трансформації українців*. Львів: Видавництво «Літопис», 2021. 360 с.

про глибокі соціальні зміни в колективній ідентичності українців. Розповсюдження відчуття перемоги серед різних верств населення – від бідних до багатих, від молодих до старших, від високоосвічених до малозабезпечених – є доказом зламу традиційного сприйняття себе як знедоленого народу, чия доля не залежить від них самих.

Окрім змін у переконаннях, війна спричинила також зміни в повсякденній поведінці українців, зокрема в тих сферах, що стосуються громадянської активності. З початком російського вторгнення знову стали масово практикуватися волонтерські ініціативи, допомога армії та біженцям, що почали активно розвиватися ще з 2014 року. Понад половина населення (56,9%) долучилися до волонтерської діяльності, надаючи як фізичну, так і фінансову підтримку.¹³

Також проявилися інші форми громадянської активності, особливо в перші місяці повномасштабної війни, зокрема в містах, які перебували під облогою. Це була активна взаємодія та взаємодопомога мешканців, особливо в укриттях та місцях проживання.¹⁴ Варто відзначити, що у цей час люди вперше почали активно знайомитися одне з одним у своїх багатоквартирних будинках та під'їздах, створюючи чати для спілкування та організації допомоги. Вони обмінювалися продуктами, ліками, чергували вночі в під'їздах. Вчителі організовували безкоштовні онлайн-уроки для дітей, а лікарі надавали онлайн-консультації. Важливим фактором є те, що вже в перші дні війни різні національні спільноти України активно приєдналися до підтримки заблокованих міст, захисту територіальної цілісності та допомоги армії. Взаємна підтримка, солідарність і спільні дії стали основою для згуртування і зміцнення колективної ідентичності.

Масове переміщення людей усередині країни матиме значний вплив на колективну свідомість. Це особливе явище, коли громадяни з різних регіонів змушені були переселитися в інші частини країни, і багато з них вперше побачили ці місця. Незважаючи на існуючі стереотипи та упередження, їм довелося взаємодіяти і краще розуміти одне одного.¹⁵ Крім того, велика кількість українців наразі перебуває в Європі. Позитивні відгуки про місцевих жителів, їхню допомогу та емпатію відіграють важливу роль у процесі формування просторової самоідентифікації українців. Глибоке занурення в культури європейських країн, їхні традиції, побут, а також соціальні і освітні системами сприяє засвоєнню нових цінностей. Це особливо важливо для

¹³ Чапай, І. Колективна ідентичність та ідеологічні трансформації в Україні після 2014 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ukrbooks.com/identitychnist-pislyya-2014>

¹⁴ Бондаренко, А. *Українська ідентичність у період пострадянського транзиту*. Київ: Видавничий дім «Київ», 2022. 210 с.

¹⁵ Гречаник, О. *Трансформація політичної свідомості українців в умовах війни*. Київ: Видавництво «Преса України», 2023. 150 с.

дітей, які почали навчатися в школах та університетах європейських країн.¹⁶ Водночас українці починають більш високо цінувати ті досягнення, що мають місце в Україні, зокрема в банківському секторі, адміністративних послугах та навіть в медицині, де рівень розвитку виявився значно вищим, ніж у деяких країнах Європи.

Окрім того, біженці, що перебувають у європейських країнах, починають усвідомлювати власну суб'єктність, що сприяє актуалізації національної ідентичності в процесі взаємодії з місцевими мешканцями та соціальними інститутами європейських країн.

Таким чином, уже сьогодні можна спостерігати початки формування нової колективної ідентичності, нового українського «Ми». Це означає, що сучасні діти та молодь можуть стати першим поколінням переможців, позбавлених меншовартісного бекграунду, без історії поразок, коли українство сприймалося як щось героїчне, але трагічне. Сьогодні національно-визвольна боротьба значно більше впливає на формування колективної ідентичності, ніж сумні переживання через минулі історичні поразки. У складних умовах (облоги, окупації, обстріли) люди почали цінувати ті досягнення, які їх оточували у вільній, хоч і не надбгатій країні. Врешті-решт, ми почали цінувати свою державу, хоч і раніше розглядали цю територію як свою рідну країну, маючи тенденцію до посилення громадянської ідентифікації.

ВИСНОВКИ

З огляду на вищезазначене, війна є не лише руйнівним явищем, а й потужним каталізатором суспільних трансформацій, які охоплюють усі сфери життя – від політики й економіки до культури й національної самосвідомості. Вона спричиняє глибокі зміни у соціальних структурах, змушуючи суспільство переосмислювати свої цінності, погляди та пріоритети. Формування української національної ідентичності відбувається в умовах безпрецедентних викликів, що вимагають консолідації зусиль усіх верств населення.

Поряд із руйнуванням, війна також зміцнює суспільну солідарність і патріотизм, формуючи нові суспільні орієнтири. Вона активізує громадянське суспільство, мобілізуючи його до волонтерської діяльності, самоорганізації та підтримки військових і постраждалих. Проте відсутність єдності серед політичних еліт і внутрішні суперечності можуть стати серйозною загрозою для цілісності суспільства, провокуючи кризу цінностей і соціальну напругу.

Важливо засвоювати уроки історії, аби уникнути повторення помилок минулого. Ключову роль у цьому процесі відіграє освіта та виховання молодого покоління. Інвестиції в навчальні програми, які

¹⁶ Мартинюк, В. *Українська культурна ідентичність в умовах війни*. Київ: «Наукова думка», 2020. 192 с.

формують усвідомлення національної ідентичності, культури й історії, сприятимуть збереженню духовних цінностей та зміцненню патріотизму. Приклад сучасних героїв, які ціною власного життя відстоюють незалежність України, має стати основою виховного процесу.

Окрім того, війна висуває нові виклики у сфері соціальної політики. Необхідно підтримувати малозахищені верстви населення, внутрішньо переміщених осіб та сім'ї військових, які зазнали втрат. Турбота про цих громадян є не лише моральним обов'язком держави, а й важливим чинником збереження соціальної стабільності.

Успішна післявоєнна відбудова України залежатиме від спільних зусиль суспільства та влади. Важливо не лише відновити зруйновану інфраструктуру, а й закласти основи демократичного розвитку, заснованого на принципах свободи, справедливості та поваги до прав людини. Тільки через єдність, підтримку та збереження національних цінностей Україна зможе не лише подолати наслідки війни, а й утвердитися як сильна, суверенна та європейська держава.

АНОТАЦІЯ

У цьому дослідженні війна розглядається як ключовий чинник, що впливає на формування національної ідентичності українців. Проаналізовано трансформацію традиційних цінностей під впливом воєнних випробувань, зокрема зміни у моральних, етичних і соціокультурних аспектах суспільного життя.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному підході до дослідження впливу війни на процеси національної самоідентифікації, а також у визначенні ролі різних соціальних груп у формуванні колективної ідентичності. Вперше проведено системний аналіз взаємозв'язку між змінами у суспільних цінностях та механізмами збереження національної єдності в умовах зовнішніх загроз.

Основні висновки дослідження свідчать, що війна стимулює процеси національної згуртованості, активізацію громадської участі та встановлення нових соціальних орієнтирів. Виявлено, що соціальні групи відіграють вирішальну роль у процесі ідентифікації особистості, забезпечуючи підтримку та спільні цінності. Визначено, що інтеграція національної спільноти відбувається не лише через інституційні механізми (державні, військові, освітні), а й завдяки моральним нормам, суспільним традиціям та взаємодії у груповій динаміці.

Отримані результати можуть бути використані для формування державної політики, спрямованої на зміцнення національної єдності, розвиток громадянської ідентичності та адаптації суспільства до кризових ситуацій.

Література

1. Бондаренко А. *Українська ідентичність у період пострадянського транзиту*. – Київ: Видавничий дім «Київ», 2022. 210 с.
2. Голуб А. *Війна і зміни у соціокультурній ідентичності українців: монографія*. – Харків: Видавництво «Майдан», 2022. 220 с.
3. Гречаник О. *Трансформація політичної свідомості українців в умовах війни*. – Київ: Видавництво «Преса України», 2023. 150 с.
4. Замрозович С. Р. Особливості формування національно-культурної особистості // *Проблеми ідентичності культурної спадщини України в умовах російсько-української війни та у повоєнний період*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Україна, Київ, 25 травня 2023 року / за заг. ред. М. М. Стадника; відп. ред. В. Ф. Ятченко; орг. секр. О. Є. Сцібан. Київ: НДІУ, 2023. С. 100–102.
5. Кривда Н. Чому важливо говорити про ідентичність в умовах війни [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://lb.ua/culture/2024/03/16/603487_chomu_vazhlyvo_govoriti_pro.html.
6. Мартинюк В. *Українська культурна ідентичність в умовах війни*. Київ: «Наукова думка», 2020. 192 с.
7. Мельник Л. М., Грек І. М. Трансформація цінностей під час російсько-української війни [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/8608/1/Transformatsiia.pdf>.
8. Піркало О. М. *Війна та національна ідентичність: соціокультурні трансформації українців*. – Львів: Видавництво «Літопис», 2021. 360 с.
9. Резнік О. Ставлення українців до влади під час повномасштабної війни [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dif.org.ua/article/stavlennya-ukraintsiv-do-vladi-pid-chas-povnomasshtabnoi-viyni>.
10. Судин Д. Як війна вплинула на нашу ідентичність, пам'ять та цінності [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://tyzhden.ua/iak-vijna-vplynula-na-nashu-identychnist-pam-iat-ta-tsinnosti>.
11. Тарасенко В. О. *Українська національна ідентичність: історичний контекст і сучасні виклики*. Київ: Видавництво «Інститут історії України», 2019. 280 с.
12. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. День Незалежності України: цінність держави, згуртованість та волонтерство під час війни: загальнонаціональне опитування (8–15 серпня 2024 року) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dif.org.ua/article/svoboda-bezpeka-dostatok-dumka-ukraintsiv-pid-chas-viyni>.
13. Філіпчук Г. *Національна ідентичність: культурно-освітній вимір: монографія*. Чернівці: Друк Арт, 2016. 304 с.
14. Чапай І. Колективна ідентичність та ідеологічні трансформації в Україні після 2014 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ukrbooks.com/identychnist-pislya-2014>.

15. Як війна змінює українське суспільство [Електронний ресурс].
Режим доступу: <https://ukrinform.ua/rubriwwc-society/3527305-ak-vijna-zminue-ukrainske-suspilstvo.html>.

Information about the authors:

Bodnar Alla Mikolaivna,

Ph.D. history of Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Law,
Professional and Social and Humanitarian Education
Institution of higher education Higher educational institution
«Podillia State University»
70, Hrushevsky, Kamyanets-Podilskyi, 32312, Ukraine

Oliinyk Liudmyla Vyacheslavivna,

Teacher of social disciplines, VSP «Kamyants-Podilskyi Vocational College
of the food industry of the National University of Food Technologies»,
14 b, Heroiv ZSU, Kamianets-Podilskyi, 32315, Ukraine